

Лекція 6. Народне волевиявлення. Конституційні засади виборчої системи та виборчого права в Україні

План

1. Основні форми безпосередньої демократії.
2. Вибори, виборче право, принципи виборчого права.
3. Виборчі системи.
4. Виборчий процес та його стадії.
5. Референдуми: поняття, види, правова регламентація порядку призначення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - N 10. - Ст. 73.
3. Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - N 20-21. - Ст. 291.
4. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-УШ / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради, 2015. - № 37-38. - Ст.366.
5. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 р.// Відомості Верховної Ради України - 2004. - №36. - Ст.448.
6. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 06.11.2012 № 5475-УІ // Відомості Верховної Ради, 2013. - № 44-45. - Ст.634
7. Про державний реєстр виборців: Закон України № 698-У від 22 лютого 2007 р. // Офіційний вісник України. - 2007. - № 20. - С. 7-31.
8. Демків Р.Я. Конституційне право України : курс лекцій / Р.Я. Демків. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. - 332 с.
9. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання] / В.О. Боняк, В.А. Завгородній, А.В. Самотуга, Л.А. Філяніна. - Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. - 296 с.
10. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. - Х.: Право, 2008. - 416 с.
11. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навчальний посібник. - Вид. 4-е, виправл. та доповн. - К.: Атіка, 2007. - 568 с.
12. Погорілко В. Основні засади теорії безпосередньої демократії // Право України. - 2001. - №8. - С.26.
13. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. В.Ф. Погорілка. - К.: Прецедент, 2009. - 344 с.

14. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Референдуми в Україні: історія та сучасність: Монографія. - К.: Ін-т держави і права НАН України, 2000. - 248 с.
15. Тодыка О.Ю. Народовластие в условиях глобализации : Монография / О.Ю. Тодыка; Национальная юридическая академия Украины им. Я. Мудрого. - Право, 2005. - (Харьков). - 336 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ

Розкрити зміст поняття «народне волевиявлення» та особливості цього конституційно-правового інституту в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: розкрити сутність поняття «безпосередня демократія»; з'ясувати сутність виборів, виборчого права, означити конституційні принципи виборчого права; охарактеризувати виборчу систему України; дослідити виборчий процес та його стадії; означити особливості всеукраїнського та місцевих референдумів як інститутів конституційного права, порядок їх проведення.

ВСТУП

Обов'язковою передумовою і визначальною ознакою демократичної, правової держави є проведення періодичних, вільних виборів, сутність яких полягає в оновленні складу представницьких органів публічної влади та зміні виборних посадових осіб на основі демократичних процедур, а також вирішення питань загальнодержавного та місцевого значення через референдум. Складний шлях розбудови нашої держави, її становлення та розвиток потребують істотного підвищення правосвідомості громадян, правової культури учасників виборчого процесу. Конституцією України визнано право народу здійснювати владу безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Дана тема є досить важливою, так як дає змогу з'ясувати соціальну функцію не тільки таких важливих інститутів безпосередньої демократії як вибори та референдум, але й пам'ятати, що поряд з виборами і референдумом мають місце і інші форми безпосередньої демократії. Актуальність проблематики не викликає сумнівів в умовах конституційної реформи в Україні та потреби вдосконалення виборчого законодавства. Вивчення означених питань дасть можливість майбутнім юристам в умовах нового етапу становлення та розвитку народовладдя в нашій державі впливати на удосконалення виборчої системи в Україні.

1. Основні форми безпосередньої демократії

Згідно зі ст. 5 Конституції, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Безпосереднє народовладдя (у ст. 69 Конституції України вживається термін «безпосередня демократія») включає участь громадян у реалізації різноманітних форм влади, їх безпосередню владну діяльність, яка спрямована на вирішення відповідних державних або суспільних питань, прийняття рішень та їх втілення в життя.

Третій розділ Конституції України називається «Вибори. Референдум». У ньому закріплені такі основоположні форми прямого народовладдя, як вибори і референдум. Причому цей розділ у структурі Основного Закону законодавець поставив за розділами «Загальні засади» і «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», що підкреслює особливу роль форм безпосередньої демократії. Крім того, третій розділ Конституції, згідно з ч. 3 ст. 156 Конституції України, змінюється в ускладненому порядку.

Основний Закон традиційно поділяє демократію (народовладдя) на безпосередню й представницьку. Проте, на відміну від попередніх радянських конституцій, чинна Конституція пріоритетною формою демократії визнає безпосередню. Це є цілком логічним, закономірним, реальним. Адже безпосередня демократія — природне право народу, вона з'явилася раніше від представницької.

Чинна Конституція України визначає не лише місце безпосередньої демократії в системі демократії, тобто в системі політичної влади народу, але і її суть, зміст і форми.

За своєю суттю безпосереднє народовладдя, відповідно до положень Конституції (ст.ст. 5, 36, 69 та ін.), є, насамперед, прямим волевиявленням народу (народним волевиявленням) шляхом таємного голосування або волевиявленням, вираженням волі через політичні партії, засоби масової інформації та інші складові механізми безпосередньої демократії, які сприяють формуванню і виявленню політичної волі громадян.

Тобто, *безпосереднє народовладдя* — це самостійна реалізація народом власної волі щодо власних інтересів (у цілому чи щодо частини суспільства або окремих осіб), або щодо інших народів і держав за їх згодою при сприянні політичних партій, їхніх блоків, інших складових механізму безпосередньої демократії або без них.

За своїм змістом безпосереднє народовладдя, відповідно до Конституції України, є формуванням органів державної влади й органів місцевого самоврядування (ст. 71), прийняттям законів та інших рішень загальнонаціонального (загальнодержавного) або місцевого значення (ст.ст. 72, 73, 74), гарантуванням (охороною) конституційного ладу (ст. 5), захистом суверенітету і територіальної цілісності України, забезпеченням її економічної та інформаційної безпеки (ст. 17) тощо. Змістом безпосереднього народовладдя є питання внутрішньої і зовнішньої політики, економічні, соціальні, культурні,

екологічні та інші питання.

За формою безпосереднього народовладдя виділяють вибори, референдуми та інші форми волевиявлення - народні обговорення, виявлення громадської думки тощо, які характеризуються голосуванням, обговоренням, зборами (зібраннями) тощо.

Отже, безпосередню демократію можна визначити як безпосереднє волевиявлення всього народу або його частини з метою здійснення суспільних функцій шляхом виборів, референдумів або в інших, не заборонених Конституцією України і законами, формах.

Основи безпосередньої демократії здебільшого визначаються Конституцією та законами України. Об'єктивно конституційне регулювання основ безпосередньої демократії на конституційному рівні має бути системним, повним, але мінімальним, визначати, зазвичай, найважливіші засади і створювати найсприятливіші умови його організації, здійснення і гарантування. Це стосується загальних принципів і напрямів здійснення безпосереднього народовладдя, основних форм і механізму його здійснення та основних гарантій, які становлять систему основ безпосереднього народовладдя.

Сутність безпосередньої демократії найповніше виявляється у принципах, як основних засадах її здійснення. Відповідно до змісту чинної Конституції України *загальними принципами безпосередньої демократії можна вважати:* суверенність народу; єдиновладдя народу; повновладдя; безпосереднього волевиявлення; поєднання безпосередньої і представницької демократії; пріоритетності безпосереднього народовладдя в системі демократії; політичного плюралізму; конституційності й законності; загальності у здійсненні безпосереднього народовладдя; рівності у здійсненні безпосереднього народовладдя; принцип реальності безпосереднього народовладдя; його гарантованості.

Поряд із загальними принципами безпосереднього народовладдя Конституцією і законами України передбачено спеціальні (інституційні), зокрема, принципи виборів, референдумів тощо.

Для виборів характерні принципи загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні, поєднання державних і недержавних (індивідуальних) джерел фінансування. Так, витрати на підготовку і проведення виборів депутатів здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів виборчих фондів партій, виборчих блоків і кандидатів у депутати, зареєстрованих в одномандатних виборчих округах.

Основними організаційно-правовими складовими механізму безпосереднього народовладдя є: народ (український народ — громадяни України всіх національностей); громадяни України (виборці, кандидати, довірені особи тощо); територіальні громади; спільноти громадян України з числа виборців за місцем роботи або проживання в певній кількості тощо; політичні партії і виборчі блоки партій; громадські організації; органи державної влади і посадові особи; органи місцевого самоврядування; виборчі органи (виборчі комісії); засоби масової інформації (ЗМІ); державні й недержавні підприємства,

установи, організації та їхні посадові особи; міжнародні органи й організації та міжнародні спостерігачі; інші організаційно-правові інститути.

Систему нормативно-правових елементів механізму безпосереднього народовладдя становлять: Конституція України; виборче законодавство; законодавство про референдуми, інше конституційне законодавство у сфері безпосереднього народовладдя; адміністративне законодавство; фінансове законодавство; кримінальне законодавство; цивільне законодавство; трудове законодавство; цивільне процесуальне законодавство; інші галузі та інститути законодавства.

Безпосередня демократія, як і всяка влада, здійснюється в певних формах, тобто способах волевиявлення народу з метою реалізації суспільних функцій, що мають правові наслідки.

Конституцією і законами України передбачені такі форми безпосереднього волевиявлення народу, як вибори, референдуми, мирні збори, мітинги, походи і демонстрації, референдні ініціативи, звернення, народні обговорення. Відповідно до ст. 69 Конституція України не заперечує можливості існування й інших форм безпосередньої демократії.

Пріоритетними серед конституційно-правових форм безпосередньої демократії є вибори до органів державної влади й органів місцевого самоврядування та всеукраїнський і місцеві референдуми.

Певні форми безпосереднього народовладдя також передбачені окремими законами. Так, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає такі форми безпосередньої демократії (місцевого самоврядування), як місцеві референдуми (ст. 7), загальні збори громадян (ст. 8), місцеві ініціативи (ст. 9), громадські слухання (ст. 13).

Суперечливим для теорії конституційного права залишається й питання про таку форму безпосередньої демократії, як революції. У першу чергу, йдеться про мирні конституційні революції, тобто революції, що мають своєю метою здійснення конструктивних перетворень в державі.

В. Погорілко та В. Федоренко вказують на факт здійснення в Україні в 2004 р. Помаранчевої революції, що сприяла консолідації українського народу, проведенню неупереджених виборів Президента України і мала своїм юридичним наслідком прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. Зазвичай, революції як форма безпосередньої демократії не закріплюються в конституціях і законах, але їх результати визнаються легітимними у разі відсутності порушень чинного законодавства. Саме такою науковці і вважають Помаранчеву революцію в Україні.

У цілому форми безпосередньої демократії можна умовно класифікувати:

- за правовими підставами здійснення безпосередньої демократії у відповідних формах — конституційні й законодавчі; легітимні і нелегітимні; обов'язкові й факультативні;
- за умовами (місцем і часом проведення): за місцем — на всеукраїнські і місцеві; за часом — на чергові й позачергові; періодичні, разові тощо;
- за змістом питань, що обговорюються і вирішуються, — на

конституційні, законодавчі, адміністративно-територіальні, міжнародно-правові тощо;

- за наслідками здійснення відповідних форм безпосередньої демократії — на дійсні і недійсні; вирішальні й консультативні тощо.

На сьогодні об'єктивно назріла необхідність прийняти закони про мирні збори, мітинги, походи, демонстрації, а також ухвалити або поновити закони про місцеві форми безпосередньої демократії; про місцеві вибори, місцеві ініціативи, загальні збори громадян тощо.

Отже, становлення України як суверенної демократичної держави потребує розширення застосування форм безпосередньої демократії, реального волевиявлення народу з принципових питань розвитку держави і суспільства. Хоча Конституція України в третьому розділі закріпила тільки основоположні форми такої демократії — вибори і референдум, але таких форм значно більше. До них також належать: збори трудових колективів; збори громадян за місцем проживання (сільські сходи, збори жителів мікрорайону в місті); громадські та всенародні обговорення актуальних питань місцевого і загальнодержавного рівня; мітинги і демонстрації; наради загальнодержавного й місцевого значення; громадські слухання, звернення громадян (петиції).

Зазначені інститути безпосередньої демократії не вичерпують арсеналу її форм. У багатьох країнах світу застосовуються й інші інститути прямої демократії: плебісцит, народна законодавча ініціатива, народний розпуск представницького органу, які близькі за своєю суттю до референдумів, але ніколи не застосовувалися в Україні.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ.

У сучасних умовах інститути безпосередньої демократії мають суттєве значення для реалізації громадянами своїх прав, насамперед у сфері політичних відносин. Це робить пряму демократію яскравим проявом народовладдя і є запорукою її подальшого розвитку. Всі форми народовладдя слугують інтересам громадян, забезпечують їх активну участь у вирішенні державних і суспільних справ. Життя потребує подальшого розвитку й удосконалення безпосередньої демократії, використання потенціалу її інститутів на благо народу і кожної людини. При цьому важливо не протиставляти форми безпосередньої і представницької демократії, які тісно між собою взаємопов'язані і доповнюють одна одну.

2. Вибори, виборче право, принципи виборчого права.

Однією з найдієвіших форм безпосередньої демократії в Україні є вибори. Саме вони дозволяють перетворити волевиявлення громадян України у волю українського народу при формуванні представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Вибори - це конституційна форма безпосередньої демократії, що полягає у формуванні персонального складу органів публічної влади (органу законодавчої влади та органів місцевого самоврядування), наділення повноваженнями їхніх

посадових осіб або обрання глави держави шляхом голосування уповноважених на те осіб.

В Україні вибори на демократичних засадах почали проводитися одночасно з проголошенням незалежності нашої держави. Так, 1 грудня 1991 р., одночасно з проведенням всеукраїнського референдуму, який надав найвищої юридичної сили Акту проголошення незалежності України, були проведені вибори Президента України. З того часу, відповідно до чинного законодавства України, в нашій країні регулярно проводяться вибори представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Вибори вважаються найбільш демократичним способом формування тих органів публічної влади, які повинні мати представницький характер, тобто відображати позицію та інтереси держави, народу чи територіальної громади. Водночас, зазвичай шляхом виборів не формуються органи, від яких вимагається професіоналізм і неупередженість (органи виконавчої та судової влади, прокуратури, конституційного контролю тощо).

У конституційному праві *вибори класифікуються* за різними підставами:

1) залежно від того, які органи обираються, на парламентські (вибори народних депутатів), президентські (вибори Президента України) та вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів;

2) залежно від того, обирається виборний орган повністю чи частково, розрізняють загальні та часткові вибори (тобто, замість вибулих депутатів, коли обирається лише частина колегіального виборчого органу влади;

3) залежно від підстав вибори можуть бути черговими, позачерговими, повторними та довиборами колегіального органу;

4) за територією вибори можуть бути загальнодержавними та місцевими;

5) за формою вибори являють собою вибір найбільш гідного з-поміж інших кандидатів на виборну посаду додержавної влади та органів місцевого самоврядування шляхом голосування громадян за його кандидатуру.

Вибори в суспільстві плюралістичної демократії, яким є сучасне українське суспільство, виконують ряд соціальних функцій, серед яких:

1) функція забезпечення реального народовладдя. У демократичній державі з республіканською формою правління взагалі не може бути органів, що набували б владних повноважень в інший, ніж пряме чи опосередковане волевиявлення народу, спосіб;

2) функція легітимної, ненасильницької зміни правлячих еліт. Вибори, проведені з дотриманням вимог Конституції України та міжнародних стандартів, виступають необхідним засобом надання владі легітимного характеру. За їх допомогою народ визначає своїх представників в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, наділяє їх мандатом на здійснення у визначених Конституцією межах своїх суверенних прав;

3) функція „селекції” політичних лідерів. Вибори відіграють визначальну роль у формуванні політичної еліти суспільства. Саме за допомогою

виборів громадяни наділяють владними повноваженнями тих осіб, яким вони довіряють визначати основні напрями зовнішньої та внутрішньої політики держави, вважають гідними здійснювати керівні функції;

4) функція недопущення узурпації влади;

5) функція забезпечення політичної відповідальності за політичний курс тощо.

Вибори є проявом демократії тільки у тому разі, коли проводяться у суворій відповідності до закону, гласно й неупереджено з боку органів публічної влади, коли вони дійсно є вільними й альтернативними. Інакше вони можуть перетворитися на протилежне - стати знаряддям узурпації влади, а в деяких випадках - і для антиконституційного перевороту.

Слід зауважити, що досить часто поняття вибори характеризують через термін «виборче право».

Виборче право розглядається у двох аспектах.

В об'єктивному значенні — це інститут конституційного права, що об'єднує норми конституційного та інших галузей права, котрі визначають поняття, види, принципи виборів, порядок їх організації та проведення, а також юридичну відповідальність за порушення чинного законодавства про вибори.

Суб'єктивне виборче право — це передбачена Конституцією України та законодавством можливість громадян України вільно обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції). Це право також слід розуміти як встановлена Конституцією та законами України можливість громадянина України брати участь у всіх видах виборів на всіх стадіях організації та проведення цих виборів.

Отже, виборче право можна розглядати: 1) як конституційно-правовий інститут, тобто сукупність правових норм, що закріплюють порядок формування органів публічної влади (виборче право в об'єктивному розумінні); 2) як суб'єктивне право, тобто можливість громадянина обирати (активне виборче право) та можливість бути обраним (пасивне виборче право). Активне виборче право в широкому розумінні включає не лише право голосувати, але й право брати участь у висуванні кандидатів у депутати та на виборні посади (у тому числі і на партійному чи міжпартійному з'їзді), у проведенні передвиборної агітації, у проведенні передвиборчих заходів (мітингів, зустрічей, круглих столів, дебатів), у роботі виборчих комісій, право бути довіреною чи уповноваженою особою, представником, офіційним спостерігачем, розпорядником виборчого фонду тощо.

Принципи виборчого права - це умови його визнання і здійснення, які разом забезпечують реальний характер волевиявлення народу, легітимність виборних органів публічної влади. Загальновизнані принципи виборчого права зафіксовані у відповідних міжнародно-правових документах.

Конституція України (ст. 71) закріпила такі *принципи* суб'єктивного виборчого права: принцип вільних виборів; принципи загального, рівного і прямого виборчого права; принцип таємного голосування.

Принцип вільних виборів означає, що кожний виборець самостійно, без будь-

якого зовнішнього впливу вирішує - брати йому участь у виборах чи ні, а якщо брати, то якою мірою. Принцип вільних виборів забороняє будь-яке переслідування за ухиляння від участі в голосуванні (*абсентеїзм*).

Принцип загального виборчого права означає: по-перше, право голосу на всіх виборах мають лише громадяни України; по-друге, відповідно до положень ст. 24 Основного Закону виборче законодавство України забороняє будь-які привілеї чи обмеження виборчих прав окремих груп громадян; по-третє, забороняються обмеження щодо участі громадян у виборчому процесі, які не передбачені Конституцією України та законодавством. Відповідно до ст. 64 Основного Закону окремі обмеження виборчих прав громадян можуть бути встановлені в умовах воєнного або надзвичайного стану. У ст. 70 Конституції України та у виборчому законодавстві України визначають спеціальні умови (виборчі цени або кваліфікації) для отримання права голосу на виборах (активного виборчого права). До них відносять:

1) віковий ценз - активного виборчого права набувають громадяни України, яким на день виборів виповнилося 18 років;

2) ценз дієздатності - не мають права голосу громадяни, визнані судом недієздатними.

Щодо пасивного виборчого права громадян Конституція України та виборче законодавство України встановлюють додаткові, порівняно з активним виборчим правом, умови:

1) підвищується віковий ценз (з 18 до 21 року при виборах народних депутатів України і до 35 років при виборах Президента України). Це обумовлено тим, що діяльність глави держави, парламентаря передбачає наявність у нього певного життєво досвіду, належного освітнього рівня, здатності вирішувати складні політичні, правові, економічні та соціальні проблеми, а це, у свою чергу, досягається з відповідним віком;

2) встановлюється ценз осілості при виборах Президента України і народних депутатів України, який передбачає, що за громадянином України визнається право бути обраним Президентом України лише після десяти останніх перед днем виборів років проживання в Україні, а народним депутатом — після п'яти років. Це обмеження обумовлене тим, що глава держави член законодавчого органу має бути добре обізнаний з різними аспектами суспільного життя країни.

Принцип рівного виборчого права означає забезпечення рівних для кожного громадянина прав і можливостей впливати на результат виборів. Цей принцип випливає із загального конституційного принципу рівноправності громадян, поширюється як на активне, так і на пасивне виборче право. При цьому рівність прав і можливостей виборців вимагає дотримання таких умов:

1) усі виборці повинні мати однакову кількість голосів на виборах (заборона плюрального вотуму, тобто надання одним виборцям більшої кількості голосів стосовно до інших залежно від майнового стану чи інших факторів);

2) забороняється поділ виборців на розряди (курії) за майновою, національною, становою, релігійною, етнічною чи іншою ознакою;

3) усім виборцям має бути гарантовано рівний захист законом і судом

активного і пасивного виборчого права.

Пряме виборче право означає, що депутати, інші виборні особи обираються безпосередньо виборцями, і його слід відрізнити від непрямого (багатоступеневого) виборчого права, яке застосовується в деяких країнах (наприклад, у США на виборах Президента).

Принцип таємного голосування полягає в забороні зовнішнього нагляду і контролю за волевиявленням виборців у будь-якій формі, будь-якими засобами та будь-якими суб'єктами. Виборче законодавство України передбачає спеціальні організаційні заходи та процедури із забезпечення таємниці голосування, зокрема: кожний виборець голосує на виборах особисто; голосування за інших осіб чи передача виборцем права голосу будь-якій іншій особі забороняється; виборчий бюлетень повинен мати таку форму, яка відкидає можливість установити, хто саме його заповнив; голосування має проводитись у спеціально відведених та облаштованих приміщеннях, в яких обладнуються кабінети (кімнати) для таємного голосування; бюлетені повинні заповнюватися виборцем особисто в кабінеті для таємного голосування; для випадків голосування за місцем перебування (для голосування осіб, які за віком, у зв'язку з інвалідністю чи за станом здоров'я не здатні пересуватися самостійно) має бути передбачена така процедура, яка виключає порушення таємниці голосування або спотворення волевиявлення виборців. Реалізація принципу таємного голосування забезпечується також установленням відповідальності осіб, які порушили таємницю голосування. Зокрема, кримінальна відповідальність за порушення таємниці голосування передбачена ст. 159 Кримінального кодексу України: умисне порушення таємниці голосування під час проведення передбачених законом України виборів, учинене членом виборчої комісії або іншою службовою особою з використанням влади чи службового становища - карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від одного до трьох років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ.

Вибори це одна з найдавніших форм прямого народовладдя, відома ще з часів так званої «вічної демократії», що пройшли складний шлях становлення і розвитку, набуваючи якісно нових юридичних властивостей. На сьогодні вибори на загальнодержавному та місцевому рівні проводяться у переважній більшості країн світу, за винятком теократичних монархій. Вибори стали не тільки найбільш поширеною формою безпосередньої реалізації народного суверенітету, а й показником рівня розвитку громадянського суспільства, правової держави, прав і свобод людини і громадянина тощо. Вибори — це закріплений в Конституції України та законодавстві спосіб формування органу державної влади, органу місцевого самоврядування або наділення повноваженнями їх посадовців шляхом голосування уповноважених на те осіб; визначення його результатів встановленою більшістю голосів за умови, коли на здобуття кожного мандату балотувалися два і більше кандидатів. Отже, ми розглянули з вами

основні положення щодо виборів, виборчого права, принципів виборчого права. Це дало можливість не тільки здобути знання про виборче право (в об'єктивному і суб'єктивному значенні) та його принципи, але й означити особливості однієї з найдієвіших форм безпосередньої демократії в Україні.

3. Виборчі системи.

Поряд із розглянутими вище питаннями, виняткової уваги потребує розгляд виборчих систем. У науці конституційного права цей термін застосовується у широкому і вузькому значеннях.

У широкому - під виборчою системою розуміють систему суспільних відносин, які складаються в зв'язку з виборами органів публічної влади та визначають порядок їх формування. Ці відносини регулюються конституційно-правовими нормами, які в сукупності утворюють конституційно-правовий інститут виборчого права.

Виборча система у вузькому значенні — це певний спосіб розподілу депутатських мандатів між кандидатами залежно від результатів голосування виборців або інших уповноважених осіб. При цьому виділяють три основних види виборчих систем, що відрізняються порядком встановлення результатів голосування.

Традиційними та найпоширенішими виборчими системами є:

- система більшості — мажоритарна;
- система пропорційного представництва — пропорційна;
- змішана система — пропорційно-мажоритарна.

Так, за **мажоритарною** (від фр. *majorie* — більшість) **виборчою системою** обраним вважається кандидат, який отримав встановлену більшість голосів виборців по тому округу, по якому він балотувався, або в цілому по країні (у разі президентських виборів).

Подібна система може бути застосована як в одномандатних, так і в багатомандатних округах. В останньому разі від округу обирається визначена кількість депутатів (якщо голосування відбувається по окремих кандидатах) або ж виборці голосують за список політичної партії і всі депутатські мандати по округу забирає список партії, який набирає більшість голосів. Мажоритарна система має кілька різновидів — відносної, абсолютної або кваліфікованої більшості. Мажоритарна система абсолютної більшості (або французька модель) передбачає, що переможцем на виборах стає кандидат, який набирає більше половини (50% плюс один голос) голосів відповідного округу. Подібна система застосовується сьогодні досить рідко, оскільки, як правило, вимагає проведення другого туру голосування, до участі в якому допускаються два кандидати, які набирають найбільшу кількість голосів у першому турі. Поширенішою є мажоритарна система відносної більшості (англійська модель), за якої переможцем визнається кандидат, який набирає більше голосів, ніж будь-який інший претендент. Мажоритарна система кваліфікованої більшості передбачає,

що для обрання кандидат має набрати значно більше половини голосів виборців.

Пропорційна виборча система передбачає такий порядок визначення результатів голосування, за якого розподіл мандатів між партіями, що виставили своїх кандидатів на виборах у представницький орган, здійснюється відповідно до кількості отриманих ними голосів. Така виборча система передбачає утворення великих багатомандатних округів, забезпечує представництво партій у виборних органах відповідно до своєї популярності у виборців. За пропорційної системи розподіл мандатів між політичними партіями здійснюється за допомогою виборчої квоти (виборчого метра), яка визначається одразу ж після виборів. Ідея пропорційної виборчої системи була обґрунтована Луї Сен-Жюстом ще в 1793 році, але почала вона застосовуватися лише в кінці XIX століття (Сербія, 1888 р.; Бельгія, 1889 р.).

Як мажоритарна, так і пропорційна виборчі системи мають певні недоліки. Так, мажоритарна система - досить результативна і проста у застосуванні, але вона сприяє неадекватному відображенню у складі представницького органу політичного спектра суспільства та призводить до втрати великої кількості голосів, а це має наслідком послаблення представництва в парламенті чи іншому виборному органі. Пропорційна система теж має істотні недоліки: по-перше, вона передбачає неперсоніфіковані вибори - виборчі списки партій формуються партійним керівництвом і виборці фактично голосують за кандидатів, про яких їм нічого невідомо; по-друге, пропорційна система вимагає сталої багатопартійності, яка характеризувалася б досить чіткою поляризацією політичних сил, що дозволяє після виборів сформувавши стабільну парламентську більшість.

Пропорційно-мажоритарна (змішана) виборча система заснована на одночасному поєднанні елементів мажоритарної та пропорційної систем під час виборів до представницького органу влади (наприклад, Албанія, Італія, Росія, ФРН, Угорщина, Україна). Суть її в тому, що одна половина представницького органу обирається в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості, а друга половина - за списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій у багатомандатному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва.

На сьогодні в Україні застосовуються такі виборчі системи: мажоритарна - на виборах Президента України та на виборах депутатів сільських та селищних рад, а також сільських, селищних і міських голів; змішана - на виборах народних депутатів України, на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів обласних, районних, міських та районних у містах рад.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ.

Таким чином, слід дійти висновку, що в Україні застосовуються мажоритарна та змішана виборчі системи. Але кожна з систем мають і позитивні, і певні негативні риси. Слід акцентувати увагу на позитивах і негативах змішаної

системи. Так, мажоритарна складова є досить результативною і простою у застосуванні, у той самий час вона адекватно не відображає у складі парламенту політичного спектру суспільства та призводить до втрати великої кількості голосів, що послаблює представництво в парламенті. Пропорційна складова теж має ряд недоліків, по-перше, вона, передбачає не персоніфіковані вибори — виборчі списки партій формуються партійним керівництвом келійно (без участі виборців), і виборці фактично голосують за кандидатів, про багатьох з яких їм нічого не відомо, по-друге, пропорційна система вимагає сталої багатопартійності, яка би характеризувалася більш-менш чіткою поляризацією політичних сил, що дозволило б після виборів сформувати стабільну парламентську більшість.

3. Виборчий процес та його стадії

Характеристика конституційно-правового інституту виборів та референдуму буде неповною без з'ясування сутності та особливостей виборчого процесу в Україні.

Виборчий процес - це система урегульованих Конституцією та законами України основних послідовних етапів (стадій), пов'язаних з діяльністю органів, організацій, окремих громадян, їхніх колективів і груп (суб'єктів виборчого процесу) з підготовки та проведення виборів до представницьких та інших виборних органів державної влади і місцевого самоврядування.

Суб'єктами виборчого процесу визнаються особи, органи та організації, наділені Конституцією та виборчим законодавством України правами та обов'язками стосовно організації та проведення виборів, а саме: 1) виборці; 2) Центральна виборча комісія, а також інша виборча комісія, утворена відповідно до закону; 3) партії, що висунули кандидатів у депутати, на посаду Президента України; 4) кандидати у депутати, кандидати на посаду Президента України, зареєстровані і порядку, встановленому законом; 5) офіційні спостерігачі від партій, які висунули кандидатів у депутати та на посаду Президента України у загальнодержавному окрузі, також від кандидата у депутати в одномандатному окрузі, від громадської організації, що зареєстровані в порядку, встановленому законом.

Виборчий процес відбувається в певній, чітко визначеній виборчим законодавством послідовності і складається з кількох *етапів* - стадій виборчого процесу.

Наприклад, виборче законодавство передбачає такі *етапи* виборчого процесу щодо виборів народних депутатів України:

1) *висування кандидатів у депутати*. Розпочинається за 90 і закінчується за 79 днів до дня голосування. Право висування кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі реалізується виборцями через партії на їхніх з'їздах, зборах, конференціях, а в одномандатних округах - через партії або шляхом само висування. Одна і та ж особа може бути включена лише до одного виборчого списку кандидатів у депутати від партії;

2) *утворення виборчих комісій* (крім Центральної виборчої комісії). Окружна виборча комісія утворюється Центральною виборчою комісією не пізніше як за шістьдесят два дні до дня голосування у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії у кількості не менше дванадцяти і не більше вісімнадцяти осіб. Суб'єктами подання кандидатур до складу окружних виборчих комісій є: 1) політична партія, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання; 2) політичні партії - суб'єкти виборчого процесу.

Дільнична виборча комісія утворюється відповідною окружною виборчою комісією не пізніше як за тридцять один день до дня голосування у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії. Дільнична виборча комісія утворюється у складі: 1) для малих дільниць - 10-18 осіб; 2) для середніх дільниць - 14-20 осіб; 3) для великих дільниць - 18-24 особи. На виборчих дільницях, де кількість виборців не перевищує п'ятдесяти осіб, дільнична виборча комісія може утворюватися у складі голови, секретаря та двох - чотирьох членів комісії. Право подання кандидатур до складу дільничних виборчих комісій мають суб'єкти подання, зазначені попередньо та кандидати у депутати у відповідному одномандатному окрузі.

Дільнична виборча комісія закордонної виборчої дільниці утворюється Центральною виборчою комісією не пізніше як за тридцять один день до дня голосування у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії.

3) *реєстрація кандидатів у депутати* (Партія, яка висунула виборчий список кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі, до подання документів Центральній виборчій комісії для реєстрації кандидатів у депутати вносить в безготівковому порядку на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії грошову заставу в розмірі двох тисяч мінімальних розмірів заробітної плати. Партія, яка висунула кандидата в депутати в одномандатному окрузі, кандидат у депутати, який балотується в одномандатному окрузі в порядку самовисування, до подання документів Центральній виборчій комісії для реєстрації вносить на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії грошову заставу в розмірі дванадцяти мінімальних розмірів заробітної плати). Подання документів до Центральної виборчої комісії для реєстрації кандидатів у депутати закінчується за сімдесят п'ять днів до дня голосування.

4) *проведення передвиборної агітації*. Може проводитися у таких формах: 1) збори громадян, інші зустрічі з виборцями; 2) мітинги, походи, демонстрації, пікети; 3) публічні дебати, дискусії, "круглі столи", прес-конференції стосовно положень передвиборних програм та політичної діяльності партій - суб'єктів виборчого процесу чи політичної діяльності кандидатів у депутати; 4) оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів, аудіо- та відеокліпів, інших публікацій та повідомлень; 5) розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено матеріали передвиборної агітації; 6) розміщення

друкованих агітаційних матеріалів чи політичної реклами на носіях зовнішньої реклами; 7) проведення концертів, вистав, спортивних змагань, демонстрації фільмів та телепередач чи інших публічних заходів за підтримки партії - суб'єкта виборчого процесу чи кандидата у депутати, а також оприлюднення інформації про таку підтримку; 8) публічні заклики голосувати за або не голосувати за партію - суб'єкта виборчого процесу, кандидата у депутати або публічні оцінки діяльності цих партій чи кандидатів у депутати

Партія, кандидати у депутати від якої зареєстровані у загальнодержавному окрузі, кандидати у депутати мають право розпочати свою передвиборну агітацію з дня, наступного за днем прийняття виборчою комісією рішення про реєстрацію кандидатів у депутати. Передвиборна агітація закінчується о 24 годині останньої п'ятниці перед днем голосування;

5) *утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі.* Утворюються окружними виборчими комісіями не пізніше як за 45 днів до дня голосування на підставі подань районних, районних у містах державних адміністрацій чи виконавчих комітетів міських рад міст обласного (республіканського в Автономній Республіці Крим) значення. Спеціальні виборчі дільниці утворюються у стаціонарних лікувальних закладах, в установах виконання покарань, слідчих ізоляторах, на суднах, які перебувають у день голосування у плаванні під Державним Прапором України, на полярних станціях України та в інших місцях тимчасового перебування виборців з обмеженими можливостями пересування. Не допускається утворення однієї виборчої дільниці для двох і більше закладів чи установ.

Звичайна та закордонна виборчі дільниці утворюються Центральною виборчою комісією і існують на постійній основі. Спеціальна виборча дільниця може існувати на постійній чи тимчасовій основі. Виборчі дільниці утворюються з чисельністю від двадцяти до двох тисяч п'ятисот виборців. Виборчі дільниці поділяються на: 1) малі - з чисельністю виборців до 500 осіб; 2) середні - з чисельністю виборців від 500 до 1500 осіб; 3) великі - з чисельністю виборців понад 1500 осіб.

б) *складання списків виборців, їх перевірка та уточнення.* Органи ведення Державного реєстру виборців складають попередні списки виборців для звичайних виборчих дільниць відповідно до Закону України "Про Державний реєстр виборців" від 22.02.2007 р. Виборець має право: ознайомитися із попереднім списком виборців у приміщенні дільничної виборчої комісії та перевірити правильність внесених до нього відомостей; звернутися до дільничної виборчої комісії або безпосередньо до органу ведення Державного реєстру виборців із заявою про уточнення попереднього списку виборців, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, а також щодо наявності або відсутності відміток про постійну нездатність виборця самостійно пересуватися. Розпорядником Державного реєстру виборців визнається Центральна виборча комісія, а органами його ведення: у районах, районах у містах Києві та Севастополі — відповідні структурні підрозділи районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій;

містах обласного (республіканського в Автономній Республіці Крим) значення без районного поділу — відповідні виконавчі органи міських рад; у районі в місті обласного значення з районним поділом — відповідні виконавчі органи районних у містах рад або відповідні структурні підрозділи створеного в районі виконавчого органу міської ради.

7) *голосування*. Проводиться в день голосування на виборчих дільницях шляхом подання виборцями бюлетенів з 8 до 20 години без перерви. На закордонних виборчих дільницях голосування проводиться за місцевим часом країни, де утворені ці дільниці. Голосування виборців на виборах депутатів здійснюється за допомогою виборчих бюлетенів з виборів народних депутатів України. Форма, колір і текст виборчих бюлетенів для голосування в загальнодержавному окрузі та в одномандатних виборчих округах затверджуються Центральною виборчою комісією не пізніше як за п'ятдесят три дні до дня голосування. Виборчі бюлетені для голосування в загальнодержавному окрузі та в одномандатних виборчих округах мають бути різного кольору.

8) *підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування*. Підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці здійснюється відкрито і прозоро виключно членами дільничної виборчої комісії. Підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці проводиться у послідовності викладених положень статей 88-90 Закону.

9) *встановлення результатів виборів депутатів та їх офіційне оприлюднення*. Центральна виборча комісія не пізніше як на п'ятий день з дня встановлення результатів виборів офіційно оприлюднює результати виборів депутатів у газетах "Голос України" та "Урядовий кур'єр". Список обраних депутатів публікується із зазначенням в алфавітному порядку їх прізвища, власного імені (усіх власних імен), по батькові (за наявності), року народження, освіти, посади (заняття), місця роботи, місця проживання, партійності, суб'єкта висування, виборчого округу (загальнодержавний чи номер одномандатного), у якому обраний депутат. Офіційне оприлюднення Центральною виборчою комісією результатів виборів депутатів є підставою для звільнення з роботи (посади), не сумісної з депутатським мандатом, та прийняття рішення про припинення дії іншого представницького мандата особи, обраної депутатом.

10) *припинення повноважень окружних та дільничних виборчих комісій*.

Суб'єкти виборчого процесу мають право оскаржити рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються процесу виборів, у судовому і позасудовому порядку.

Особи, винні в порушенні виборчого законодавства, притягаються до конституційної, адміністративної, кримінальної та дисциплінарної відповідальності в порядку, встановленому законом. Прикладом конституційної санкції за порушення виборчого законодавства може бути визнання виборів недійсними.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ.

Таким, чином вищевикладене надає нам уяву про нормативно-правове регулювання всіх стадій виборчого процесу, що є окремими та взаємопов'язаними. Однак практика проведення виборів у 2004-2012 роках дає підстави говорити про потребу подальшого вдосконалення виборчого законодавства України у цій частині.

4. Референдуми: поняття, види, правова регламентація порядку призначення.

Однією з форм безпосередньої демократії в Україні (поряд з виборами, народною ініціативою тощо) є референдум.

Референдум (лат. referendum - те, що має бути повідомлене) - це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Основна відмінність референдуму від виборів полягає в об'єкті та меті волевиявлення виборців. Так, якщо при виборах таким об'єктом є кандидат або список кандидатів, то об'єктом референдуму можуть бути конституція, закон, законопроект, будь-яке питання зовнішньої чи внутрішньої політики. Метою виборів є обрання народних представників, що являє собою делегування їм певної частини владних повноважень, тоді, як мета референдуму - прийняття рішення по суті винесеного на нього питання.

За *юридичною силою прийнятих рішень* (правовими наслідками проведення) референдуми поділяються на імперативні та консультативні. Рішення, прийняте імперативним референдумом, має загальнообов'язкове значення і не потребує затвердження державними органами (наприклад, референдум 1 грудня 1991 р., коли Україну було проголошено незалежною державою). Консультативний (дорадчий) референдум призначається для з'ясування щодо певного питання думки виборців, яка може бути врахована, але не є обов'язковою для прийняття державними органами відповідних рішень.

За *територією проведення* референдуми поділяються на загальнодержавний (всеукраїнський), який проводиться одночасно на всій території країни, та місцевий, який проводиться на території суб'єкта федерації, автономного утворення або адміністративно-територіальної одиниці.

За *способом проведення* референдуми поділяються на обов'язковий (проводиться з питання, яке, згідно з законом, може бути вирішене виключно шляхом референдуму) і факультативний (проводиться з питання, яке, згідно з законом, може бути вирішене як шляхом референдуму, так і в інший спосіб).

За *предметом проведення* референдуми поділяються на конституційний (на якому розглядаються питання, пов'язані з прийняттям та зміною конституції), законодавчий (предметом якого є закон або законопроект), міжнародно-правовий (на який виносяться міжнародно-правові питання, наприклад, приєднання держави до міжнародного договору або її входження до міжнародної організації) та адміністративний (на який виносяться питання управлінського характеру, наприклад, стосовно зміни адміністративно- територіального поділу, системи

органів або схеми організації місцевого самоврядування тощо).

За *часом проведення* референдуми поділяються на допарламентський (проводиться до прийняття закону парламентом з метою з'ясувати думку виборців з певного питання), післяпарламентський (проводиться після того, як закон прийнято парламентом з метою його затвердження) та позапарламентський (закон приймається на референдумі в обхід парламенту незалежно від того, розглядається він парламентом чи ні).

За *ініціатором проведення* референдуми поділяються на такі, що проводяться з ініціативи органу державної влади або органу місцевого самоврядування, та петиційний (який проводиться на вимогу певної, передбаченої законом, кількості громадян).

За *характером прийнятого рішення* референдуми поділяються на затверджуючий, або ратифікаційний (виборці затверджують рішення парламенту або органу місцевого самоврядування) та скасовуючий (виборцям пропонується скасувати акт парламенту або органу місцевого самоврядування, який вже набув чинності).

Соціальна функція референдуму виявляється в тому, що через референдум юридична сила надається рішенням народу щодо найважливіших питань суспільно-політичного життя, внутрішньої і зовнішньої політики держави. Шляхом підготовки та участі в референдумах формується й підвищується громадянська активність, правова свідомість і політична культура народу як єдиного джерела та носія державної влади.

Правова регламентація питань організації та проведення референдумів в Україні здійснюється Конституцією України, законами України «Про всеукраїнський референдум» від 06.11.2012 та «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р.

Всеукраїнський референдум є однією з форм безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування в порядку, встановленому Законом. Предметом всеукраїнського референдуму можуть бути будь-які питання за винятком тих, вирішення яких референдумом не допускається Конституцією України та законами України.

Не може бути ініційовано призначення всеукраїнського референдуму щодо законопроектів з питань: податків; бюджету; амністії. На всеукраїнський референдум за народною ініціативою не може бути винесене (ініційоване) питання про зміну території України. Тексти нової редакції Конституції України та законопроектів, що виносяться на конституційний та законодавчий референдум, не повинні скасовувати чи обмежувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод людини і громадянина або бути спрямованими на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Всеукраїнський референдум не може призначатися (проголошуватися) чи проводитися в умовах воєнного чи надзвичайного стану на всій території України. Якщо воєнний чи надзвичайний стан введений після призначення

(проголошення) референдуму, суб'єкт призначення (проголошення) референдуму не пізніш як на третій день після введення такого стану приймає рішення про зупинення процесу референдуму до закінчення дії воєнного чи надзвичайного стану. На всеукраїнський референдум можуть виноситися декілька питань з однієї проблеми.

За предметом всеукраїнський референдум може бути:

- 1) про схвалення нової редакції Конституції України, внесення змін до Конституції України, скасування, втрату чинності чи визнання не чинним закону про внесення змін до Конституції України (*конституційний референдум*);
- 2) про зміну території України (*ратифікаційний референдум*);
- 3) щодо прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України (*законодавчий референдум*);
- 4) з будь-якого питання за винятком тих, щодо яких референдум не допускається згідно з Конституцією України (*загальний референдум*).

Результати народного волевиявлення на всеукраїнському референдумі є обов'язковими.

Новий всеукраїнський референдум з інших питань, що раніше виносилися на референдум, окрім внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції України з одного й того самого питання, може бути проведено не раніше ніж через рік з дня оголошення результатів проведеного референдуму. Реалізація ініціативи щодо внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції України з одного й того самого питання можлива Верховною Радою України наступного скликання.

Суб'єктами ініціювання всеукраїнського референдуму є Український народ, Верховна Рада України у випадках та порядку, встановлених Конституцією України та Законом. Суб'єктом призначення (проголошення) є Президент України та Верховна Рада України. Конституційний референдум щодо внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України призначається Президентом України за ініціативою Верховної Ради України. Ратифікаційний референдум щодо зміни території України призначається Верховною Радою України. Всеукраїнський референдум за народною ініціативою проголошується Президентом України

Всеукраїнський референдум за народною ініціативою - це форма прийняття громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення з урахуванням обмежень, встановлених Конституцією України. Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Шляхом всеукраїнського референдуму за народною ініціативою Український народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення, може в порядку, який визначений Законом, схвалювати нову редакцію Конституції України, вносити зміни до Конституції України, скасовувати, визнавати таким, що втрачає чинність, чи визнавати не чинним закон про внесення змін до Конституції України, приймати закони

України (вносити до них зміни), скасовувати закони України, визнавати закони України такими, що втратили чинність, чи визнавати не чинними закони України або окремі їх положення.

Процес всеукраїнського референдуму розпочинається з дня оголошення Центральною виборчою комісією про початок процесу всеукраїнського референдуму. Процес всеукраїнського референдуму завершується через п'ятнадцять днів після дня офіційного оголошення Центральною виборчою комісією результатів референдуму. Всеукраїнський референдум проводиться в єдиному загальнодержавному окрузі референдуму, який включає в себе всю територію України та закордонний округ. Для проведення всеукраїнського референдуму Центральна виборча комісія утворює в єдиному загальнодержавному окрузі референдуму 225 територіальних округів.

Місцевий референдум - форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування. Місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення.

Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України, цим та іншими законами до відання місцевого самоврядування. На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади.

Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території. Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми. Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються питання щодо прийняття рішення про проведення місцевого референдуму та прийняття відповідно до законодавства рішень щодо організації проведення референдумів.

Виключно на місцевих референдумах приймаються рішення: про наділення міських рад правами щодо управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах; добровільне об'єднання територіальних громад відповідних територіальних громад сіл. Таке рішення є наданням згоди на створення спільних органів місцевого самоврядування, формування спільного бюджету, об'єднання комунального майна; вихід із складу сільської громади за рішенням відповідної територіальної громади.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ.

Реалізуючи своє право на участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, громадяни України можуть тримати "руку на пульсі" правотворчого та законодавчого процесу нашої країни, створення нормативної бази, скеровувати напрями розвитку цих процесів з урахуванням і у відповідності зі змінами в житті суспільства. Референдум, як форма безпосередньої демократії, це можливість редагувати закони у відповідності з еволюцією і розвитком українського суспільства, переходом його у ринкові відносини; можливість вчасно вказати органам державної влади на

невідповідність нормативної бази, котра регулює діяльність і життя суспільства, з реальними подіями, що можуть відбуватися і відбуваються в ньому.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

22

Конституцією та законами передбачені такі форми безпосереднього волевиявлення народу, як вибори, референдуми, мирні збори, мітинги, походи і демонстрації, референдні ініціативи, звернення, народні обговорення; Конституція України не заперечує можливості існування й інших форм безпосередньої демократії.

Пріоритетними серед конституційно-правових форм безпосередньої демократії є вибори до органів державної влади й органів місцевого самоврядування та всеукраїнський і місцеві референдуми.

Щодо виборчої системи, то її слід визначити як: систему суспільних відносин, що складаються у зв'язку з виборами органів публічної влади та визначають порядок їх формування; певний, встановлений законом, спосіб розподілу депутатських мандатів між кандидатами в залежності від результатів голосування виборців.

Виборче право в юридичній літературі інтерпретується в двох значеннях - об'єктивному і суб'єктивному.

Принципи виборчого права - це умови його визнання і здійснення, котрі у сукупності забезпечують реальний характер волевиявлення народу, легітимність виборних органів публічної влади. Загальновизнані принципи виборчого права зафіксовані у відповідних міжнародно - правових документах. Так, ч. 3 ст. 2 і Загальної декларації прав людини встановлює: «воля народу повинна бути основою влади Уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, що мають проводитись згідно з загальним і рівним виборчим правом шляхом таємного голосування.

У повній відповідності до міжнародно - правових актів Конституція України (ст. 71) закріпила такі принципи суб'єктивного виборчого права: принцип вільних виборів; принципи загального, рівного і прямого виборчого права; принцип таємного голосування.

Конституція України закріплює принципи виборчого права як універсальні, вони відносяться до всіх видів виборів, а їх проголошення як конституційної основи виборчої системи свідчить про справді демократичний характер формування виборних органів державної влади і органів місцевого самоврядування України та є вагомою передумовою демократизму конституційного ладу, свідченням реального народовладдя.

Таким чином, аналіз еволюції виборчого законодавства в Україні свідчить, що будь - яка існуюча виборча модель потребує системної корекції з метою зняття внутрішніх протиріч, удосконалення у бік більш справедливого представництва та конструювання єдиного, впливового переможця, здатного сформувати відповідальну парламентську більшість. Тобто, сучасна Україна знаходиться ще на шляху вдосконалення виборчої системи України, а також потребує зміни електоральної формули та доведення її до відповідності вимогам розвитку вітчизняної політичної системи.

Референдум - це безпосереднє волевиявлення народу, спрямоване на встановлення, зміну чи скасування ²³правових норм; являє собою спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення. Особливий вид правотворчості, коли верховним законодавцем, творцем права виступає сам народ, минає при цьому представницькі та інші органи влади.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Під час вивчення положень цієї теми самостійно необхідно опрацювати наступний перелік запитань, а саме: повторне голосування, повторні вибори, порядок заміщення народних депутатів, позачергові вибори; пасивне та активне виборче право; стадії виборчого процесу; мета проведення виборів та референдуму; питання, які не можуть бути предметом референдуму. Проаналізуйте рішення КСУ щодо відповідності Конституції України положень ст.43 Закону України "Про вибори народних депутатів України" (справа про виборчу заставу) від 30.01.2002р. Проаналізуйте висновок КСУ щодо відповідності проекту Закону України "Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 р." вимогам ст.ст.157, 158 Конституції України від 11.07.2000 р. № 1-39/ 2000.